

ÖTÜKEN

Doğu Türkistan'da Son Osmanlı Hanı

Yakub Bey
ve
Kaşgar Hanlığı

SERHAT DOĐAN

YAYIN NU: 1516
KÜLTÜR SERİSİ: 875

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-927-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50 • [0212] 293 88 71 - Faks: [0212] 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk. Güven İş Merkezi
No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: [0212] 446 05 99

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Serhat Dođan, 1992 yılında Gümüşhane Merkez Üçkol köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimimi Gümüşhane’de, sırasıyla Merkez Yatılı İlköğretim Bölge Okulu, Aysin Rafet Ataç İlköğretim Ortaokulu ve Gümüşhane Lisesinde tamamladı. 2010 yılında Marmara Üniversitesi Tarih Bölümüne başlayarak buradaki lisans eğitimini 2014 yılında tamamladı. Aynı yıl Türk Tarihi Bilim Dalı- Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalında tezli yüksek lisans eğitimime başladı ve 2019 yılında buradaki eğitimini tamamladı. Bu süreçte kısa süre de olsa Türkistan ülkelerinde bulunma ve saha araştırması yapma imkânına erişen Dođan, ayrıca İstanbul’da öğrencilik yıllarında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının farklı kademelerinde görev aldı. 2016 yılında Gümüşhane’ye dönerek Gazetecilik sektöründe çalışmaya başladı. 2 yıl Gümüşhane Olay gazetesinde muhabirlik ve sayfa editörlüğü görevlerini yürüttü. 2019 yılında ise Gümüşhane’nin köklü gazetelerinden olan Kuşak-kaya gazetesine geçerek çeşitli konulardaki yazılarını yayımlamaya devam etti.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	11
YAZARDAN.....	13

I. BÖLÜM YAKUB HAN ÖNCESİ TÜRKİSTAN'DA UMUMİ DURUM

Doğu Türkistan'da Oyratlar.....	18
Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi.....	19
Doğu Türkistan'da Çin İstilasası	22

II.BÖLÜM YAKUB HAN'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

Yakub Bey'in Kökeni.....	29
Yakub Bey'in Hanlık İçerisinde Yükselişi	31
Yakub Bey'in Kaşgar'a Gelişi	33
Kaşgar Dışında Düzeni Sağlama Çabası	35
Kaşgar'da Hanlığın Başına Geçmesi	37
Yakub Han ve İlk Fetih Hareketleri.....	39
Dunganlar ile Mücadele ve İkinci Seferler Dönemi	40

III. BÖLÜM SİYASET ARENASINDA KAŞGAR HANLIĞI

İngiltere ile İlişkiler	47
Rusya ile İlişkiler	57
Osmanlı Devleti ile İlişkiler.....	65
Çin ile İlişkiler ve Hanlığın Sonu.....	71

IV. BÖLÜM
YAKUB HAN DÖNEMİNDE
KAŞGAR HANLIĞI'NDA ASKERİ,
SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

Yakub Han'ın Meşruiyeti ve Yönetim Şekli	89
Kaşgar Şehri.....	92
Kaşgar'da Dini Günler	94
Yakub Bey Dönemi Askeri Durum.....	95
Yakub Bey Dönemi Eğitim ve Ekonomik Durum	100
Hanlık Vergileri.....	104
SON SÖZ.....	107
KAYNAKÇA	113
DİZİN	121

ÖN SÖZ

Bu eser, Kaşgarya Hanlığı kurucusu Atalık Gazi Yakub Han Bedevlet hakkında Türkiye’de neşredilmiş ilk eserlerden biri olma özelliğini taşıyor.

Türkiye’den dört bin kilometre uzaklıkta ata mekân Doğu Türkistan topraklarında 1864-1877 döneminde hüküm süren Kaşgarya Hanlığı; Osmanlı’nın uzak Asya’daki son sınırını teşkil etmiş olmasının ötesinde bütün Türkistan coğrafyasında bağımsız devlet olma, hür yaşama bilincinin de yayılmasına vesile olmuştur.

Batı Türkistan topraklarını ele geçiren Ruslar Afganistan, Hindistan (Pakistan) toprakları üzerinde de hâkimiyet kurmak istiyordu. İşte Yakub Han ve Kaşgarya Hanlığı, Rusların bu egemenlik planının gerçekleşmesini de engellemiştir.

Yakub Han ve Devleti’nin bir başka işi; Hindistan ve Afganistan üzerinde hâkimiyet kuran İngilizlerin Orta Asya coğrafyası üzerinde planladığı “Büyük Oyun” isimli yüz yıllık planına darbe indirmek olmuştur.

Yakub Han’ın Osman Devleti ile kurduğu ilişki ve akabinde Osmanlı Devleti’ne resmen bağlılığını ilan etmiş olması, onun Rusya, Çin ve İngiltere gibi devlerin oynadığı “hâkimiyet oyununa rağmen kurduğu 13 yıllık devlet, tarihin kayıtlarına “diplomatik bir zafer” olarak kaydedilmiştir.

Ayrıca Yakub Han’ın diplomatik duruşu; Kaşgar Hanlığı’ndan önce Türkistan coğrafyasında muğlak ve çekingen siyaset izleyen Osmanlı Devleti’nin daha dirayetli ve daha aktif bir politika izlemesine yol açmıştır.

En önemlisi de Yakub Han kurduğu Hanlık ile bilerek veya bilmeyerek, Rusya’nın Afganistan üzerinden Pakistan bölgesine inişini, hatta İran üzerinden Akdeniz ile buluşmasına engel olmuştur.

İşte konusunda ilk olma özelliğini taşıyan elinizdeki bu kitapta; Çin ve Rusya gibi iki deve karşı Yakub Han’ın 13 yıl gibi uzun bir süre direnişinin hikâyesini, Rus ve Çin’in onu yok etmek için sergilediği oyunları, iç çekişmeleri bir film sahnesindeymiş gibi ibretle okuyacaksınız.

D.A. İsiyev’in “*Yedişehir Uygur Devleti*” adlı kitabında anlattığı üzere

YAZARDAN

Türk tarihinin en eski yerleşim yeri olarak değerlendirebileceğimiz Doğu Türkistan coğrafyası, Türk tarihi için önemli gelişmelerin başlangıç yeridir. İnsan unsurunun oluşturduğu kültürel ve siyasi hiçbir değer coğrafyadan bağımsız değerlendirilemez. Dolayısıyla Türklerin tarihi ele alınırken de Doğu Türkistan ile ilgili meseleler bu tarihten ayrı tutulamaz.

Tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren “il” edindikleri bu coğrafyada varlığını muhafaza eden Türkler, zaman içerisinde bu coğrafyanın değişen şartları dolayısıyla bilinen dünyanın farklı noktalarına dağılmışlardır. Türklerin yaşadığı yer olarak değerlendirebileceğimiz “Türkistan” tabiri genel olarak Doğu ve Batı olarak iki kısımda değerlendirilmiştir. Hunlar ile başlayan ve Timur egemenliğine kadar uzanan süreçte tek bir siyasi otoritenin bulunduğu Türkistan coğrafyası, bu asırdan sonra bölünmüş ve kargaşaya teslim bir sürece girmiştir. XV. asır itibariyle Türkistan’ın batısında ortaya çıkan küçük hanlıklar Rusların ilerleyişine dayanamayarak teslim olmuşlardır. Kendi içlerindeki mücadeleleri ilerleyen Rus tehdidine karşı birlikte mücadeleyi mümkün kılmamıştır. Hatta Ruslarla birlik olarak birbirlerinin siyasi etki alanlarını daraltmaya çalışmışlardır.

Rusların Doğu Türkistan’a yönelik ilerleyişi Batı Türkistan kadar hızlı olmamıştır. Bölgeyle ilgili ayrıntılı olarak raporlar hazırlatan Rus yönetimi 17. yy.’den itibaren İli Vadisi boyunca ileri karakollar inşa ettirerek bir tehdit unsuru olmaya başlamıştı. Ancak gerek Batı Türkistan’daki ilerleyişi gerekse Osmanlı Devleti ile uzun süren savaşlar Rusya’nın bütün gücünü tek merkezde toplamasını zorlaştırmıştır. Bu süreçte meydana gelen gelişmeler zaten bölgede hak iddiasında bulunan Mançu (Çin) hanedanlığının Doğu Türkistan’a yönelmesine sebep olmuştur.

Çin yönetimi 18. yy.’da Doğu Türkistan’ın önemli şehirlerinden Kumul ve Turfan’ı ele geçirmiş 1759 yılına gelindiğinde ise Kaşgar başta olmak üzere Doğu Türkistan’ın bütün şehirlerini kendi idaresine bağlamıştı. Bölgede bağımsız durumda olan Hokand Hanlığı ise bu durum karşısında hiçbir şey yapamamış, Çin yönetiminin bölgedeki varlığını kabul etmiştir.

Bu işgal Çin'in bölgedeki ilk büyük işgal girişimi olmakla birlikte etkisi günümüze kadar uzanan sistemli bir asimilasyonun başlangıcı olacaktır. 1759 yılından sonrasını ise isyanlar dönemi olarak okumak konuyu anlamamız açısından daha doğru olacaktır. Çünkü Yakub Han'ın bağımsızlığını ilan ettiği tarihe kadar geçen sürede Doğu Türkistan coğrafyasının tamamında isyanlar patlat vermiş ve Çin yönetimi bu isyanları kanlı bir politika ile bastırmıştır. 1757-59 Hocalar İsyanından 1864 Kuçar ayaklanmasına kadar geçen sürede 42 büyük isyan meydana gelmiştir. Bu durum, zaten çökmüş durumda olan Doğu Türkistan şehirlerini yok olma noktasına getirdiği gibi yerli halkın bir kısmının da göç etmesine sebep olmuştur. Ancak 1864 yılında Kuçar ve Döngen isyanları sonrasında bölgeye gelen Yakub Bey, kısa sürede bütün Doğu Türkistan şehirlerini Çin esaretinden kurtarmıştır.

Doğu Türkistan'daki son bağımsız Türk hanlığı olarak değerlendirebileceğimiz Kaşgar Hanlığı Hindistan'da bulunan İngiliz yönetimi ve Osmanlı Devleti'nin desteğini almıştır. Orta Asya'da Ruslarla rekabet içerisine giren İngiltere, Yakub Han üzerinden Rusları yıpratmaya çalışıyordu. Yakub Han ise Osmanlı Devletine bağlılığını bildirerek hilafet makamının bölgedeki tek temsilcisi konumuna yükselmiş, böylece Asya'daki Müslüman nüfus üzerinde önemli bir etkiye kavuşmuştu.

Bu çalışmada Türk tarihinin bölünmez bir parçası olan Doğu Türkistan'ın ikinci defa Çin esaretine girmeden önce bağımsız olarak geçirdiği 13 yılı okuyacaksınız. Yakub Bey'in verdiği mücadele ve ortaya çıkardığı siyasi yapının incelemesini bulacaksınız. Kaşgar Hanlığının askeri, iktisadi ve kültürel bakımdan ne durumda olduğunu değerlendirmeye çalıştım. Osman Batur'un Urumçi'de kurşuna dizilmesine kadar geçen sürenin de bir özetini konu bütünlüğünü bozmamak için okurun değerlendirilmesine sunulmuştur. Ayrıca çalışmanın en sonuna bölge coğrafyasının gözünüzde canlanmasını sağlamak amacıyla Dr. A. Rıza Bekin'in bir çalışmasında yer alan haritalardan bir tanesini de ekledim. Bu harita yardımıyla, kitapta okuyacağınız olaylardaki yer ve mekân karmaşasını ortadan kaldırebilirsiniz.

Çalışmayı yaparken her kesimden insanın okuyabilmesini sağlamak için olabildiğince sade bir anlatım dili tercih edilmiş ve okuru ayrıntıya boğmaktan kaçınılmıştır.

I. BÖLÜM

YAKUB HAN ÖNCESİ TÜRKİSTAN'DA UMUMİ DURUM

Biz birbirimiz ile mücadele ederken asıl düşmanı unutmuştuk.

Habib Hoca

DOĞU Türkistan siyasi tarihi dikkatli olarak incelendiğinde sürekli olarak bir istikrar çizgisinin olmadığı görülecektir. Cengiz Han ve ardıllarından sonra Türkistan coğrafyasındaki ilk siyasi birliği Timur sağlamıştı. Ancak Timur döneminde yaşanan pek çok gelişme 16. yy. Türkistan'ı için hiç de hoş olmayan olayların başlangıcı olacaktır. Özellikle Altın Orda Devleti ile giriştiği mücadele ve sonrasındaki galibiyeti belki Türkistan tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil edecektir. 1391 tarihinde Kunduzca muharebesi, 1395 Terek muharebesi sonrasında Altın Orda Hanlığı bir daha eski gücüne kavuşamayacak derecede zayıflamıştır. Bizler için bu mücadeleyi önemli kılan husus ise, Timur ve Toktamış arasındaki mücadeleden Rusların galip çıkması olmuştur. O tarihe kadar bölünmüş uyruklar halinde yaşayan Slav toplulukları Türk-Tatar egemenliğini kabul ediyorlardı. Rus knezlikleri Altın Orda hanlarının beratları ile iktidara geliyorlar ve vergi veriyorlardı. Öte yandan iki ulus arasında sıkı bir etkileşim söz konusuydu. Ancak bu tarihten sonra Rus knezlikleri ortaya çıkan boşluktan da faydalanarak hâkimiyet alanlarını genişletme ve kendi aralarında bir toparlanma sürecine girmişlerdir. Altın Orda Devleti yıkıldıktan sonra ortaya çıkan hanlıklar Rus etkisini belli bir süre kontrol altında tutmayı başarmıştır. Özellikle Kırım hanlarının bu konudaki etkisi yadsınamaz derecede önemlidir. Ancak Moskova Knezliği'nin diğer Rus uyrukları üzerindeki hâkimiyeti durumu yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştı. 1552'de Kazan Hanlığı'nın düşmesi ise bu değişikliğin ilk gözle görülen hamlesi olmuştu. Artık Türkistan coğrafyasına doğru ilerleyen bir Rus gerçeği vardı.

Türkistan'ın doğusunun Ruslarla tanışması biraz daha geç tarihlere tekabül ediyor. Ancak bu durum bölgede bir siyasi istikrar olduğu anlamı taşımamaktadır. Çin yönetimi bölgedeki bütün siya-